

РЕЗЮМЕТА НА ТРУДОВЕТЕ, ПРЕДСТАВЕНИ ЗА УЧАСТИЕ В КОНКУРСА

за доцент в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата
(Държавен вестник 38 / 24.04.2026 г.)

1. Хабилизационен труд – публикувана монография

Милена Ангелова. *Социалната болест: Туберкулозата в България през първата половина на XX век*. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2021, 346 с. ISBN 978-954-00-0251-4.

Предмет, проблем и хронологически обхват

Монографията изследва туберкулозата в България от края на XIX век до началото на 50-те години на XX век като социално-исторически и културен феномен. Болестта е разгледана не единствено като медицинска диагноза, а като обществен проблем, около който се формират експертни знания, институции, държавни политики, граждански инициативи, лечебни режими и всекидневни практики. Основният изследователски въпрос е как превръщането на туберкулозата в „социална болест“ променя представите за здраве и заболяване, границите между лична и обществена отговорност и отношенията между държава, медицински експерти, обществени организации и болни.

Хронологическият обхват позволява да бъдат проследени няколко взаимно свързани процеса: утвърждаването на бактериологичното обяснение за туберкулозата; превръщането ѝ от индивидуално страдание в общественоздравен и политически проблем; изграждането на специализирани институции за профилактика и лечение; включването на България в международни здравни и филантропски мрежи; както и преобразуването на здравната система след 1944 г. Краят на разглеждания период е белязан от въвеждането на задължителната BCG ваксинация, началото на лекарствената терапия и установяването на централизиран модел на обществено здравеопазване по съветски образец.

Трудът поставя българския случай в по-широк европейски и международен контекст. Той проследява както трансфера на медицинско знание и институционални модели, така и начините, по които те са възприемани, приспособявани или ограничавани от местните политически, социални и икономически условия. В този смисъл историята на туберкулозата е използвана като аналитична перспектива към модернизацията на държавата, развитието на общественото здраве и разширяването на експертната намеса във всекидневния живот.

Изследователска перспектива и изворова основа

Изследването съчетава подходи от социалната история, историческата антропология и историята на медицината. Историко-антропологическият му замисъл не е изведен в увода като самостоятелна и подробно разгърната методологическа програма, но определя аналитичната логика на труда. Той се проявява в поставените въпроси, в съвместното четене на различни по произход източници и в последователното движение от институциите и политиките към лечебните места, всекидневните режими и човешкото преживяване на болестта. Особено отчетлива е тази перспектива в четвъртата глава, но тя присъства и в цялостното разбиране на туберкулозата като социален опит, който свързва тялото, медицинското знание, обществените страхове и модерните форми на управление.

Трудът се опира върху разбирането, че болестите имат едновременно биологично съществуване и исторически променливи социални значения. Поради това анализът не противопоставя медицинската реалност на културното конструиране на заболяването, а изследва връзките между тях: как научните обяснения, статистическите категории, публичните кампании и институционалните режими определят кои тела и поведения се възприемат като здрави, болни, рискови или обществено опасни.

Особено внимание е отделено на превръщането на туберкулозата в поле на грижа, дисциплина и контрол. Профилактиката излиза извън клиничното пространство и навлиза в дома, училището, работната среда и публичното поведение. Кампаниите срещу плюенето, изискванията за чистота, проветряване, правилно хранене и телесен режим превръщат личните навици в общественоздравен въпрос. Санаториумите, диспансерите, преванториумите и училищата на открито са анализирани едновременно като лечебни институции и като пространства, в които се установяват норми на поведение, форми на наблюдение и специфични отношения между медицинска власт и пациентски опит.

Монографията е изградена върху значителен и разнороден изворов корпус. Използвани са документи от Централния държавен архив и редица регионални архиви, включително фондовете на държавните здравни институции, Българския лекарски съюз, Дружеството за борба против туберкулозата, лечебни заведения и лични фондове на лекари и обществени дейци. Анализирани са здравно законодателство, санитарна статистика, административни отчети, медицинска периодика, печатни издания, материали от публични кампании, мемоари и визуални източници. Тяхното съвместно четене позволява институционалната история да бъде свързана с публичните представи за болестта и с човешкия опит на страданието, изолацията и лечението.

Структура и основни резултати

Първата глава, „Научно и социално конструиране на болестта“, проследява промените в обясненията и образите на туберкулозата от античността до модерната епоха. Анализирани са преходът от представата за наследствено страдание към разбирането за инфекциозно заболяване след откриването на туберкулозния бацил от Робърт Кох през 1882 г., както и промяната от „времето на фтизиса“ към „времето на туберкулозата“. Тя включва не само смяна на медицинската терминология, но и преобразуване на културните значения на болестта. Романтизираният образ на чувствителния и изключителен болен постепенно отстъпва пред фигурата на заразноносителя и социално рисковия човек. Така бактериологичното знание едновременно освобождава болния от обвинението в наследствена обреченост и поражда нови страхове, форми на изолация и изисквания за самоконтрол.

Втората глава, „Туберкулозата, общественият дебат и държавните политики в България, 1879–1951 г.“, реконструира утвърждаването на заболяването като обществен и държавен проблем. Проследени са ранният експертен дебат, развитието на здравното законодателство и санитарната администрация, опитите за събиране на надеждна статистика и постепенното изграждане на лечебна инфраструктура. Показано е, че още от началото на XX век лекарите формулират противотуберкулозната борба като комплекс от превантивни, социални и медицински мерки, но политическата ангажираност и публичното финансиране остават непоследователни. Мрежата от санаториуми, диспансери и болнични отделения се разширява бавно и запазва силни териториални и социални неравенства в достъпа.

Главата анализира и прелома след 1944 г., когато плурализмът на държавни, общински и граждански инициативи е заменен от централизирана система. Новата власт отхвърля предходния опит като „евтино милосърдие“ и включва борбата с туберкулозата в идеологическия разказ за превъзходството на социалистическото здравеопазване. Наред с промяната на институционалния модел и публичния език обаче се запазват редица по-ранни дефицити. Реалният медицински прелом настъпва с навлизането на антибиотичната терапия и със задължителната BCG ваксинация през 1951 г., а не единствено вследствие на политическата реорганизация.

Третата глава е посветена на Дружеството за борба против туберкулозата в България (1909–1948). Неговата история е разгледана като пример за отношенията между гражданска инициатива, медицинска експертиза и държавна политика. Анализирани са изграждането на мрежата от местни клонове, здравната пропаганда, „Празникът на розите“, съюзният печат, финансирането и натискът за специално законодателство. Дружеството не е представено просто като благотворителна организация, а като посредник между експертното знание, обществото и държавата. То популяризира нови здравни норми, мобилизира ресурси и настоява за по-системна публична политика.

Поставянето на българското дружество в сравнителна перспектива очертава ролята на международните организации и мрежи в първата глобализация на обществените здравни стандарти. Особено значение имат Здравната организация на Обществото на народите, Международният съюз за борба против туберкулозата, Рокфелеровата фондация и Американската блискоизточна фондация. Чрез тях се разпространяват профилактични модели, програми за специализация на медицински кадри, практиката на сестрите посетителки и представата за координирана противотуберкуозна политика. След 1944 г. Дружеството постепенно губи автономния си характер, преобразувано е в масова организация, а през 1948 г. е влято в Българския червен кръст. Тази трансформация е част от по-общото премахване на независимото гражданско участие в сферата на социалната грижа.

Четвъртата глава, „Туберкулозата и лечебните места – организация и режим, пациенти и лекари“, премества анализа към конкретните пространства на лечението и профилактиката. Чрез историята на държавни и частни санаториуми, диспансери, преванториуми, училища на открито, летни детски колонии и болнични отделения се проследява как медицинските идеи се превръщат във всекидневни режими. Санаториалното лечение се основава на въздух, храна, покой и строг дневен ред; то предлага надежда за възстановяване, но едновременно отделя болния от обичайния му социален свят и подчинява тялото му на продължително наблюдение.

Микроисторическото разглеждане на отделни институции разкрива разминаванията между нормативните модели и реалните условия: недостиг на легла и средства, продължително строителство, кадрови дефицит, конфликти с местни общности и страх от заразяване. Наред с институционалната перспектива са потърсени гласовете и преживяванията на пациенти, лекари и медицински сестри. Особено място заема категорията „предтуберкуозно дете“, чрез която медицинското наблюдение се насочва към все още здрави, но определени като рискови деца. Тя показва как профилактиката разширява полето на медицинската намеса към семейството, възпитанието и всекидневния режим.

Основна теза и значение на изследването

Основната теза на монографията е, че превръщането на туберкулозата в „социална болест“ е част от по-широка историческа промяна в управлението на здравето и социалния живот. То насочва медицинското наблюдение от индивидуалното тяло към „социалния организъм“ и легитимира разширяването на държавната и експертната намеса. Този процес не може да бъде сведен нито до историята на медицинския прогрес, нито до еднопосочно усилване на контрола. В него се преплитат грижа и дисциплина, граждански активизъм и държавна централизация, международен обмен и национални ограничения, надежда за лечение и страх от болния.

Изследването показва, че до края на 30-те години на XX век в България се формира относително устойчиво взаимодействие между държавни институции, медицински експерти и обществени организации, но реалната инфраструктура остава недостатъчна спрямо мащаба на заболяването. След 1944 г. това взаимодействие е заменено от монопол на държавата и идеологизиране на общественото здраве. Политическата промяна преоформя институциите и езика на противотуберкуозната борба, но не заличава автоматично натрупаните проблеми, нито сама по себе си предизвиква медицинския прелом.

Като първо цялостно изследване на социалната история на туберкулозата в България, монографията свързва институционалните политики с човешките светове, изградени около болестта. Тя се основава на широк и разнороден корпус от архивни документи, медицинска периодика, административна документация, мемоарни свидетелства и визуални източници, анализирани съвместно, за да бъдат проследени тези връзки. Туберкулозата е разгледана като социално преживяване на уязвимостта и като историческа призма към начините, по които модерното общество определя границите между нормално и патологично, лично и обществено, грижа и контрол.

2. Монография, публикувана въз основа на защитен дисертационен труд

Ангелова, М. 2008. „Образцово село“: Модернизационният проект за селото в България, 1937–1944 г. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 256 с. ISBN 978-954-680-562-1.

Монографията изследва програмата „Образцово село“ като опит за целенасочена модернизация на българското село в края на 30-те и началото на 40-те години на XX век. Предмет на изследването са както институционалният замисъл и практическото осъществяване на програмата, така и начините, по които предписаните модели за преобразяване на селския живот се възприемат и преработват в местните общности. „Образцовото село“ е разгледано не просто като аграрна или административна инициатива, а като комплексен проект за промяна на труда, жилището, храненето, хигиената, домашната култура и всекидневните отношения.

Изследването поставя българската програма в контекста на по-широките европейски дискусии за кризата на селото, аграрната социология и необходимостта от експертно направлявана модернизация. Проследени са международните модели и движението на идеи, знания и практически решения, чрез които се формират представите за рационално земеделие, благоустроено село и „модерен“ селски дом. Особено внимание е отделено на ролята на държавните институции, агрономите, учителите и специалистите по земеделско домакинство като посредници между модернизационния проект и местните общности.

Монографията се основава на архивни документи, периодичен и специализиран печат, радиопредавания, кинопрегледы и визуални материали, съчетани с теренно изследване. Това позволява програмата да бъде разгледана едновременно „отгоре“, през институционалните намерения, административните механизми и експертните предписания, и „отдолу“, през социалните отношения, конфликтите и всекидневните реакции в конкретното село.

Първата част на книгата реконструира политическите, социалните и интелектуалните предпоставки за създаването на програмата и мястото ѝ сред междувоенните проекти за преобразяване на селското пространство. Втората част проследява институционалната организация и основните практически направления: земеделско образование, рационализиране на труда, подобряване на жилището, храненето и хигиената и преобразяване на домашното пространство. Разгледана е и ролята на жените агрономки и учителките по земеделско домакинство, чрез които модернизационните политики достигат до дома и всекидневните практики.

Последната част е изградена като микроисторическо изследване на село Дивля. Чрез него се проследява срещата между административния модел и съществуващите локални отношения. Случаят разкрива, че селската общност не е пасивен получател на външно наложени предписания. Местните жители приемат, приспособяват или отхвърлят отделни елементи на програмата в зависимост от собствените си интереси, социални позиции и отношения с местните институции и авторитети.

В своята цялост книгата анализира „Образцово село“ като проект за социално и културно преобразяване, при който експертното знание се стреми да проникне в дома и всекидневието. Същевременно тя показва границите на институционалната намеса и активната роля на местната общност при приспособяването на предписаните модели.

3. Статия в реферирано и индексирано научно издание

Angelova, M. 2022. “Bulgarian Women Scientists ‘Removed’ from the Collective Memory in the Communist Times: The Case of Kostadinka Tvardishka (1907–1963).” *Balkanistic Forum*, 1: 173–201. ISSN 1310-3970.

Статията реконструира научната и професионалната биография на Костадинка Твърдишка, една от първите български жени, работили в областта на аграрната социология. Чрез нейния случай е разгледан по-широкият проблем за участието на жените в развитието на експертното знание през междувоенния период и за последвалото заличаване на част от техните биографии от академичната и обществената памет след установяването на комунистическия режим.

Изследването се основава на архивни документи, публикации на Твърдишка, материали за професионалната ѝ дейност и свидетелства за институционалната среда, в която тя работи. Проследени са нейното образование, международните ѝ научни контакти, участието ѝ в развитието на аграрната социология и ангажираността ѝ с изследването и модернизацията на селското пространство.

Основен акцент е поставен върху прекъсването, настъпило след 1944 г. Промяната на политическата и идеологическата рамка води не само до институционално маргинализиране на Твърдишка, но и до постепенното ѝ отстраняване от историята на дисциплината. Статията показва, че подобно „изчезване“ не е просто последица от забрава, а резултат от пренареждането на допустимите научни традиции, авторитети и професионални биографии при комунистическия режим.

4. Статия в реферирано и индексирано научно издание

Ангелова, М. 2018. „Когато лекарят беше ‘хеким’. Спомените на д-р Йосиф Любенов за лечебните практики в Кюстендил през 60-те години на XIX в.“ *Балканистичен форум*, 2: 247–262. ISSN 1310-3970.

Статията изследва лечебните практики и представите за болестта в Кюстендил през 60-те години на XIX век чрез спомените на д-р Йосиф Любенов. Мемоарният разказ е използван не само като източник за местната медицинска история, а като свидетелство за свят, в който различни лечебни знания, практики и авторитети съществуват едновременно и влизат в сложни отношения помежду си.

Анализът проследява срещата между професионализиращата се модерна медицина и утвърдените местни форми на лечение. Фигурата на „хекима“ обозначава лечител, чийто авторитет не произтича непременно от формализирано медицинско образование, а се основава на практически опит, обществено доверие и принадлежност към локалната общност. Пациентите не преминават просто от „традиционно“ към „модерно“ лечение, а избират и съчетават различни възможности според характера на заболяването, достъпността на лечителя и доверието към него.

Спомените на д-р Любенов позволяват да бъдат разгледани и всекидневните измерения на медицинската практика: посещението при болния, договарянето на лечението, отношенията между лекар и пациент и социалните очаквания към лечителя. Статията показва, че утвърждаването на модерната медицина не е еднократен прелом, а продължителен процес на съперничество, приспособяване и взаимно проникване между различни лечебни култури.

5. Статия/глава в редактиран колективен том

Angelova, M. 2024. “Shared Histories and Transdisciplinary ‘Carpooling’: Karl Kaser and the Balkanistic Seminar in Blagoevgrad.” In Michaela Wolf and Christian Promitzer (Hrsg.), *Visionen Historischer Anthropologie im Südöstlichen Europa. Karl Kaser – Die Diskussion weiterführen*. Wien: LIT Verlag, 275–286.

Публикацията разглежда ролята на Карл Казер и Балканистичния семинар в Благоевград за развитието на историческата антропология и за създаването на транснационални академични мрежи в Югоизточна Европа след края на Студената война. Изходна точка е личният и институционалният опит от продължителното сътрудничество между изследователи от различни държави и дисциплини.

Метафората за трансдисциплинарното „споделено пътуване“ обозначава форма на научна работа, при която участниците не заличават различията между собствените си дисциплинарни позиции, а ги използват като основание за общи въпроси и взаимно методологическо учене. Историческата антропология се развива не просто чрез възприемане на готов теоретичен модел, а посредством съвместни семинари, теренни изследвания, академична мобилност и продължителни професионални разговори.

Балканистичният семинар е представен като пространство за преодоляване на наследени академични изолации и за изграждане на връзки между социалната история, етнологията,

антропологията и балканистиката. Публикацията показва, че развитието на историческата антропология в региона е резултат не само от движение на идеи, но и от устойчиви отношения на сътрудничество, споделени изследователски ситуации и общности, създадени отвъд институционалните и националните граници.

6. Статия/глава в редактиран колективен том

Angelova, M. 2022. "The 'Model Village' Program, Agrarian Sociology and Transformation of the Peasantry in Bulgaria: International Patterns and National Specifics (1920s–1940s)." In Milena Angelova and Sergii Glebov (eds.), *Academic Cultures between Dependencies and Independencies in the Interwar Black Sea Region*. Blagoevgrad: Neofit Rilski University Press, 285–300. ISBN 978-954-00-0303-0.

Изследването поставя програмата „Образцово село“ в контекста на развитието на аграрната социология и международните проекти за преобразяване на селските общества през 20-те–40-те години на XX век. Разгледана е връзката между производството на научно знание за селото и практическите опити за промяна на селския труд, дома, хигиената, образованието и всекидневния живот.

Статията проследява разпространението на представата, че селяните и селските общности могат да бъдат изучавани, класифицирани и целенасочено преобразявани посредством експертно знание. Аграрната социология се развива не само като академично поле, но и като инструмент на държавни и обществени политики. Проучванията на селския живот трябва да осигурят информация за програми, чрез които селяните да бъдат превърнати в по-производителни стопани, рационални домакини и дисциплинирани граждани.

Българската програма е съпоставена с международни образци и интелектуални влияния. Основният аргумент е, че „Образцово село“ се намира на границата между научното изследване и социалната интервенция. Знанието за селяните не е неутрално описание, а част от стремежа техният живот да бъде преобразен.

7. Статия в научно списание с рецензиране

Ангелова, М. 2021. „Социално конструиране и идеологизация на болестта – туберкулозата в България, 1944–1951 г.“ *Българска етнология*, 4: 537–555. ISSN 1310-5213.

Статията изследва промяната в публичните представи и държавните политики към туберкулозата през първите години на комунистическия режим. Основният въпрос е как заболяването, вече утвърдено като „социална болест“, е включено в новия идеологически разказ за обществото, държавата и здравеопазването след 9 септември 1944 г.

Предходната система, основана върху взаимодействие между държавни институции, медицински експерти и граждански организации, е представена от новата власт като недостатъчно ефективна и социално несправедлива. Дружествените и благотворителните инициативи са обобщени чрез дискредитиращата формула „евтино милосърдие“, докато централизираната държавна намеса е обявена за единствено възможно решение. Туберкулозата се превръща в доказателство за социалните пороци на предходния строй, а борбата с нея – в част от легитимационния разказ за комунистическата власт.

Статията показва разминаването между идеологическата декларация и институционалната реалност. Централизацията и промяната на публичния език не премахват недостига на лечебни места, медицински кадри и средства. Изследването разграничава политическото присвояване на противотуберкулозната борба от реалния медицински прелом и анализира общественото здраве като поле, в което грижата, държавният контрол и идеологическата легитимация се преплитат.

8. Статия/глава в редактиран колективен том

Ангелова, М. 2021. „Грижата за ‘предтуберкулозните’ деца и училищата на открито в България през първата половина на XX в.“ В: Стоян Ставру и Теодора Карамелска (съст.),

Измерения на грижата: между личното преживяване, социалните регулации и здравния активизъм. София: Фондация „Медийна демокрация“, 134–157. ISBN 978-619-90423-5-9.

Публикацията разглежда появата на категорията „предтуберкулозно дете“ и развитието на училищата на открито в България през първата половина на XX век. Изследването поставя въпроса как медицинската профилактика разширява полето си от лечението на вече болелите към наблюдението и регулирането на деца, определени като физически слаби, социално уязвими или изложени на риск от бъдещо заболяване.

„Предтуберкулозното“ дете не е непременно болно. То се превръща в обект на медицинска и педагогическа грижа въз основа на телесни характеристики, семейна среда, жилищни условия и предполагаема предразположеност. Училищата на открито са анализирани като институции на границата между образование, медицина и социално подпомагане. Организацията на учебния ден, престоят на чист въздух, усиленото хранене, почивката и телесното наблюдение трябва едновременно да укрепят здравето и да изградят трайни навици.

Показано е, че училищата на открито остават ограничени по обхват, но идеята зад тях има по-широко значение: детското тяло започва да се разглежда като обект на ранна профилактика и инвестиция в бъдещото обществено здраве. Грижата е анализирана не само като защита на уязвимото дете, но и като форма на наблюдение, нормализиране и социална регулация.

9. Статия/глава в редактиран колективен том

Ангелова, М. 2021. „Панорамата и визуалният наратив за войната. Случаят ‘Плевенска епопея 1877 г.’“ В: П. Петков и М. Карамихова (съст.), *Войната и мирът – минало, настояще, предизвикателства*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 164–176. ISBN 978-619-208-241-3.

Статията анализира Панорама „Плевенска епопея 1877 г.“ като специфична форма на визуално представяне и преживяване на войната. Изследването се интересува не само от историческото съдържание на експозицията, а от взаимодействието между образ, архитектурно пространство, движение на посетителя и емоционално въздействие. Панорамата е разгледана като среда, която създава усещане за непосредствено присъствие в историческото събитие.

Панорама „Плевенска епопея“ е поставена в контекста на късносоциалистическата музейна култура и възпоменателната политика около стогодишнината от Руско-турската война. Анализът показва как чрез подбора на сцени, композиционните решения и организацията на пространството се изгражда героичен разказ, в който страданието и смъртта са подчинени на предварително зададена историческа кулминация.

Статията разглежда панорамата като визуален режим на паметта: форма, която не само изобразява миналото, но направлява неговото възприемане. Чрез този случай е поставен по-общият въпрос как музейните пространства произвеждат историческа емоция и превръщат националния разказ в привидено непосредствено лично преживяване.

10. Статия/глава в редактиран колективен том

Angelova, M. 2019. “The Transfer of Modern Agricultural Knowledge among the Bulgarians in the Danube Province (1860s–1870s).” In I. D. Michailidis and G. Antoniou (eds.), *Institution Building and Research under Foreign Domination: Europe and the Black Sea Region (Early Nineteenth–Early Twentieth Centuries)*. Thessaloniki: Epikentro, 91–104. ISBN 978-960-458-948-7.

Публикацията изследва ранния трансфер на модерно аграрно знание сред българите в Дунавския вилает през 60-те и 70-те години на XIX век. Тя поставя въпроса как нови представи за „научно“ земеделие, рационално стопанство и повишаване на производителността се разпространяват в условията на късната Османска империя и как се включват в по-широките проекти за административна и обществена модернизация.

Анализирани са аграрният и периодичният печат, образователни инициативи, административни мерки и дейността на отделни посредници, които превеждат и популяризират европейско земеделско знание. Дунавският вилает е разгледан като пространство на интензивен обмен, в което

административните реформи създават нови възможности за разпространение на практически знания.

Публикацията показва, че трансферът не представлява механично пренасяне на готови модели. Новите предписания се приспособяват към местните стопански условия, съществуващите практики и възможностите на селските производители. Наред с конкретни знания се разпространява и нов тип рационалност, основана върху наблюдение, изчисление, експеримент и експертна препоръка.

11. Статия/глава в редактиран колективен том

Ангелова, М. 2015. „Научно и социално конструиране на болестта: туберкулозата в края на XIX – първата половина на XX век.“ В: Д. Лилова (съст.), *Природни науки, технологии и социални светове*. София: Рива, 315–335. ISBN 978-954-320-491-5.

Статията разглежда промяната в научните обяснения и обществените представи за туберкулозата от края на XIX до средата на XX век. Основният въпрос е как откриването на инфекциозния причинител преобразува не само медицинското знание, но и социалните значения на болестта, публичните страхове и допустимите форми на намеса в живота на болните и застрашените групи.

Откриването на туберкулозния бацил от Робърт Кох през 1882 г. подкопава представата за заболяването като предимно наследствено страдание. Романтизираният образ на „охтичавия“ постепенно е заменен от фигурата на заразия болен, чието поведение трябва да бъде наблюдавано и регулирано. Туберкулозата се превръща в „социална болест“, свързвана с бедността, жилищните условия, храненето, труда и начина на живот.

Основната теза е, че научното и социалното конструиране на туберкулозата са взаимно свързани процеси. Медицинските открития се превръщат в публични образи, институционални практики и всекидневни предписания. Историята на заболяването разкрива по-общата връзка между научното знание, обществените страхове и модерните форми на социална регулация.

12. Статия в научно списание

Angelova, M. 2014. “‘The Model Village’: The Modernization Project of the Villages in Bulgaria (1937–1944).” *Martor. The Museum of the Romanian Peasant Anthropology Review*, 19: 89–96. ISSN 1224-6271.

Статията представя програмата „Образцово село“ като част от по-широките европейски проекти за модернизиране на селските общества през междувоенния период. „Образцовостта“ обхваща значително повече от подобряване на земеделското производство. Тя предполага преобразяване на жилището, хигиената, храненето, домашния труд, образованието и публичната среда.

В центъра на програмата стои убеждението, че социалната и стопанската промяна може да бъде постигната чрез съчетаване на административна координация, експертно знание и демонстрационни практики. Избраното село трябва да служи едновременно като обект на намеса и като модел за останалите общности. Откроена е ролята на агрономи, учители, лекари и експерти по земеделско домакинство като посредници на модернизационните политики.

Анализът показва разминаването между амбицията за цялостно преобразяване и реалния обхват на програмата. Местните общности избирателно приемат, приспособяват или оспорват нейните предписания. Така „Образцово село“ е представено и като поле на взаимодействие между модернизационни модели и конкретни социални светове.

13. Статия в научно списание

Angelova, M. 2013. “Public Health and Social Diseases. Combating Tuberculosis in Bulgaria, 1912–1939.” *Balkanistic Forum*, 2: 74–88. ISSN 1310-3970.

Статията изследва развитието на политиките и обществените инициативи за борба с туберкулозата в България между Балканските войни и началото на Втората световна война. Туберкулозата е разгледана като „социална болест“, чието разпространение се свързва не само с конкретен причинител, но и с бедността, жилищните условия, храненето, труда и ограничената достъпност на медицинската помощ.

Проследени са усилията за създаване на санитарна статистика, развитие на специализирано законодателство и изграждане на мрежа от санаториуми, диспансери и болнични отделения. Дружеството за борба против туберкулозата популяризира профилактични знания, набира средства и настоява за по-активно участие на държавата. Международните здравни организации и филантропски фондации разпространяват нови модели на превенция и професионална подготовка.

Въпреки нарастващото обществено внимание, до края на 30-те години лечебната инфраструктура остава недостатъчна и неравномерно разпределена. Публикацията откроява напрежението между признаването на туберкулозата като обществена опасност и ограничените ресурси за провеждане на последователна национална политика.

14. Статия в научно списание

Ангелова, М. 2012. „Пограничните пътища в биографията на един лекар. Доктор Сергей Ростовцев в околия Мастанли (Момчилград), 1926–1951.“ *Балканистичен форум*, 1: 123–136. ISSN 1310-3970.

Статията реконструира професионалната биография на д-р Сергей Ростовцев и работата му в околия Мастанли, днешен Момчилград, между 1926 и 1951 г. Чрез индивидуалната траектория на лекаря е изследвано изграждането на медицинска инфраструктура и утвърждаването на държавното здравеопазване в граничен, етнически и религиозно разнороден район.

Биографичният и микроисторическият подход позволяват медицинската практика да бъде разгледана в конкретната социална среда. Работата на лекаря включва пътуване между отдалечени селища, преодоляване на недостига на персонал и оборудване, взаимодействие с местните власти и изграждане на доверие сред населението. Медицината се превръща в един от начините, чрез които държавните институции достигат до местните общности.

Проследяването на биографията през политическия прелом след 1944 г. показва как промяната на режима преобразува институционалната среда и професионалното положение на лекаря. Пограничният район е представен не като пасивна периферия, а като пространство, в което държавни политики, професионално знание и локални социални светове непрекъснато се договарят.

15. Статия/глава в редактиран колективен том

Angelova, M. 2010. “Care, Monitoring, Control: The First Experimental Practice for Accommodation in Foster Families in Bulgaria (1937–1938).” In K. Popova and V. Stancheva-Popkostadinova (eds.), *Case Work and Social Control in the Twentieth Century*. Sofia: Semarsh, 27–38. ISBN 978-954-9590-09-8.

Публикацията анализира първия експериментален опит за настаняване на деца в приемни семейства в България през 1937–1938 г. Инициативата е разгледана в контекста на професионализирането на социалната работа и търсенето на алтернативи на институционалната грижа.

Проследени са подборът на децата и приемните семейства, условията за настаняване и механизмите за наблюдение. Семейството е представено като по-благоприятна среда за детето, но превръщането му в място за организирана обществена грижа налага оценяване на жилищните условия, доходите, нравствеността, здравето и всекидневните навици на кандидатите.

Основният акцент е поставен върху връзката между грижа, наблюдение и контрол. Посещенията, отчетите и оценките превръщат частния дом в пространство на професионално наблюдение. Експериментът разкрива двойствеността на модерната социална политика, в която подпомагането и социалният контрол действат съвместно.

16. Статия/глава в редактиран колективен том

Ангелова, М. 2011. „Жените агрономки и учителки по земеделско домакинство в програмата ‘Образцово село’ (1937–1944 г.).“ В: Красимира Даскалова и Таня Кметова (съст.), *Пол и преход: 1938–1958*. София: Център за изследвания и политики за жените, 102–121. ISBN 978-954-9361-17-9.

Статията изследва участието на жените агрономки и учителките по земеделско домакинство в програмата „Образцово село“. Фокусът е поставен върху тяхната двойна позиция като професионалисти в нови експертни полета и като посредници на държавните модернизационни политики към селското семейство и дома.

Програмата предвижда преобразяване на храненето, хигиената, отглеждането на децата, организацията на домашния труд и поддръждането на жилището. Чрез курсове, демонстрации, домашни посещения и практически съвети жените специалисти трябва да разпространяват представи за рационално домакинство и нови всекидневни навици. Тяхната работа разкрива възможностите за навлизане на образовани жени в експертни роли, които обаче остават свързани с традиционно определяни като женски сфери на грижа и домакинство.

Статията показва как модернизационната политика отваря нови професионални пространства за жените, но едновременно използва техния труд за по-дълбоко проникване на институционалната намеса в дома. Историята на програмата е разгледана през взаимовръзките между пол, професионализация, експертно знание и преобразяване на всекидневния живот.

17. Статия/глава в редактиран колективен том

Ангелова, М. 2010. „Филантропия и обществено здраве – Рокфелеровата фондация и борбата с маларията в България през 20–30-те години на XX век.“ *Научни известия на Югозападния университет „Неофит Рилски“*. Правно-исторически факултет, т. 6, кн. 1–2: 162–174. ISSN 1312-6385.

Статията изследва участието на Рокфелеровата фондация в борбата с маларията в България през междувоенния период. Дейността на фондацията е поставена в контекста на утвърждаването на международното обществено здраве и разпространението на нови модели за профилактика, санитарна администрация и професионална подготовка.

Подкрепата не се изчерпва с предоставяне на финансови средства. Тя включва специализация на български лекари, обмен на знания, лабораторна и теренна работа и въвеждане на стандартизирани методи за наблюдение и ограничаване на заболяването. Стремешът е мерките срещу маларията да бъдат основани върху системно събиране на данни и координация между централната администрация и местните здравни служби.

Публикацията разглежда филантропията като посредник при трансфера на експертно знание и институционални модели. Международните програми се приспособяват към българските административни възможности, екологични условия и съществуваща здравна инфраструктура. Чрез дейността на фондацията българската здравна система се включва в мрежи за обмен на знания, хора и практически решения.

18. Глава в колективна монография

Ангелова, М. 2009. „Обществени организации в сферата на здравеопазването до 1944 г.“ В: М. Георгиев, Кр. Гигов и др. (съст.), *История на българската медицина*. Пловдив: Летера, 267–279. ISBN 978-954-516-881-9.

Публикацията представя развитието и дейността на обществените организации в сферата на здравеопазването в България от края на XIX век до 1944 г. Разгледано е участието на лекарски, благотворителни и специализирани здравни дружества в изграждането на практики за профилактика, лечение, социално подпомагане и здравна просвета.

Обществените организации възникват в области, в които държавната здравна система все още не разполага с достатъчно ресурси или специализирани структури. Те подпомагат лечебни заведения, организират кампании, събират средства и насочват публичното внимание към заболявания и групи, които не получават достатъчна институционална подкрепа. Чрез печатни издания и публични прояви участват и във формирането на нова здравна култура.

Публикацията показва, че общественото здравеопазване до 1944 г. се развива в поле на сътрудничество, но и на напрежение между държава, общини, медицински експерти и доброволни организации. Дружествата не заместват държавната политика, а допълват, ускоряват и понякога критикуват нейното развитие.

19. Статия/глава в редактиран колективен том

Ангелова, М. 2005. „В ‘единен противотуберкулозен фронт’. Борбата против туберкулозата в социалната и здравна политика на българската държава, 1944–1951.“ В: П. Воденичаров и Е. Тачева (съст.), *Тероризъм, интелектуализъм: Балкански безпокойства*. Благоевград: Международен университетски семинар за балканистични проучвания и специализации при ЮЗУ „Неофит Рилски“, 135–145. ISBN 954-680-348-7.

Публикацията изследва мястото на борбата с туберкулозата в социалната и здравната политика на комунистическия режим между 1944 и 1951 г. Проследени са институционалните преобразувания, чрез които различните държавни, обществени и благотворителни инициативи са подчинени на централизирано управление.

Формулата за „единен противотуберкулозен фронт“ изразява стремежа профилактиката и лечението да бъдат обединени в обща държавна система. Новата власт представя централизацията като скъсване с предходния модел, определян като разпокъсан и зависим от благотворителността. Анализирани са преобразуването на Дружеството за борба против туберкулозата, развитието на диспансерната мрежа и опитите за разширяване на лечебната инфраструктура.

Публикацията показва разминаването между мащабния идеологически език и материалните ограничения. „Единният фронт“ е анализиран едновременно като организационен модел и като политическа формула, чрез която общественото здраве се превръща в средство за легитимация на режима.

20. Статия/глава в редактиран колективен том

Ангелова, М. 2005. „Рокфелеровата фондация и Американската блискоизточна фондация в България – инициативи в полето на социалната работа през 20–30-те години на XX век.“ В: К. Попова и М. Ангелова (съст.), *Обществено подпомагане и социална работа в България: история, институции, идеологии, имена*. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 112–125. ISBN 954-680-366-9.

Статията разглежда дейността на Рокфелеровата фондация и Американската блискоизточна фондация в България през междувоенния период. Фокусът е поставен върху ролята на двете организации за разпространението на професионални знания и институционални модели в областта на общественото здраве, социалното подпомагане и работата с местни общности.

Рокфелеровата фондация е представена чрез инициативите си за развитие на здравната администрация, превантивната медицина и подготовката на специалисти. Американската блискоизточна фондация насочва дейността си към селските райони, където съчетава здравно образование, социална работа и практически програми за подобряване на всекидневния живот.

Анализът проследява взаимодействието между международните организации, държавните институции и българските експерти. Внесените модели се приспособяват към местната административна среда и социалните потребности. Международната филантропия е разгледана като важен фактор за професионализирането на социалната работа и общественото здраве в България.

21. Статия/глава в редактиран колективен том

Angelova, M. 2005. “The Politics of ‘Social Diseases’ in Bulgaria: Between Society Initiatives and State Engagements. The Society for the Fight against Tuberculosis (1908–1948).” In Kurt Schilde and Dagmar Schulte (eds.), *Need and Care: Glimpses into the Beginnings of Eastern Europe’s Professional Welfare*. Opladen and Bloomfield Hills: Barbara Budrich Publishers, 137–149. ISBN 3-938094-49-4.

Статията изследва историята на Дружеството за борба против туберкулозата като част от формирането на модерното обществено здраве и професионалната социална грижа в България. Проследено е взаимодействието между гражданска инициатива, медицинска експертиза и държавна политика от началото на XX век до ликвидирането на самостоятелната дружествена дейност след 1944 г.

Създаването на Дружеството е поставено в контекста на утвърждаването на туберкулозата като „социална болест“. Разгледани са местните клонове, публичните кампании, набирането на средства,

подпомагането на лечебни институции и усилията за приемане на специализирано законодателство. Дружеството действа в области, в които държавната политика остава недостатъчно развита, но едновременно настоява борбата с болестта да се превърне в устойчив публичен ангажимент.

След 1944 г. тази система е премахната. Дружеството губи автономността си и през 1948 г. е включено в централизирана структура. Неговата история разкрива прехода от плуралистично поле на обществена грижа към монополизирането му от комунистическия режим.

22. Статия в научно списание

Ангелова, М. 2005. „‘Караха с кмета, защото свещеникът искаше да му командва’. Полета на напрежение в едно ‘образцово’ село през 30–40-те години на XX век.“ *Балканистичен форум*, 1 –3: 86–104. ISSN 1310-3970.

Статията анализира конфликтите и социалните напрежения, възникнали при осъществяването на програмата „Образцово село“ в конкретна местна общност. Изходна точка е разбирането, че модернизационните политики не се прилагат в празно социално пространство, а навлизат в съществуващи отношения на власт, авторитет, родство и съперничество.

Чрез архивни документи и теренни свидетелства са проследени отношенията между кмета, свещеника, учителите, държавните служители и различни групи в селото. Конфликтите са използвани като източник за разкриване на начина, по който местната общност възприема външната намеса и преработва поставените пред нея изисквания. Програмата предоставя нови ресурси и възможности за влияние, затова спорът кой да представлява селото се превръща в част от по-широкото съперничество за локален авторитет.

Микроисторическият анализ показва, че селските жители не са пасивни обекти на държавната политика. Те приемат, приспособяват, забавят или оспорват нейните предписания според собствените си интереси и представи.

23. Студия в реферирано и индексирано научно издание

Ангелова, М. 2021. „Визионерство и здраве: моделът ‘Семашко’ и съветизацията на общественото здравеопазване в България (1944–1951).“ *Балканистичен форум*, 3: 74–103. DOI: 10.37708/bf.swu.v30i3.4. ISSN 1310-3970.

Студията изследва преобразуването на българското обществено здравеопазване след 1944 г. чрез възприемането на съветския модел „Семашко“. Основният въпрос е как съветизацията променя институционалната структура, принципите на управление и публичния език на здравната политика в ранния комунистически период.

Моделът е основан върху държавна собственост, централизирано планиране, административна йерархия и формално универсален достъп до медицинска помощ. Анализирани са реорганизацията на здравната администрация, национализирането на лечебните заведения, ограничаването на частната практика и включването на общественото здраве в системата на централното планиране. Съветизацията е разгледана не само като копиране на институции, а като пренареждане на професионални авторитети, ресурси и представи за допустима медицинска практика.

Студията откроява напрежението между визионерския проект за универсално здравеопазване и условията, при които той се въвежда. Съветизацията е едновременно институционална, идеологическа и социална трансформация, която свързва грижата за населението с нови форми на отчетност, мобилизация и контрол.

24. Студия в реферирано и индексирано научно издание

Ангелова, М. 2020. „‘Последният кръстоносен поход’. Международните контексти на борбата с туберкулозата в България до средата на XX век.“ *Балканистичен форум*, 2: 203–230. ISSN 1310-3970.

Студията разглежда включването на България в международното противотуберкулозно движение и трансфера на знания, институционални модели и профилактични практики от края на XIX до средата на XX век. Образът на „последния кръстоносен поход“ обозначава мащабната

международна мобилизация срещу заболяване, възприемано като една от най-големите социални и здравни опасности на модерната епоха.

Проследено е развитието на международните организации, конгреси и професионални мрежи, чрез които се формират общи представи за противотуберкулозна политика. Особено внимание е отделено на Международния съюз за борба против туберкулозата, Здравната организация на Обществото на народите, Рокфелеровата фондация и други експертни структури. Българските лекари участват в тези мрежи чрез специализации, международни форуми, професионална литература и преки контакти.

Студията показва, че международното движение допринася за първата глобализация на общественоздравните стандарти. Българският случай разкрива едновременно силното въздействие на международните образци и ограниченията пред практическото им осъществяване в страна с недостатъчни здравни и финансови ресурси.

25. Студия в реферирано и индексирано научно издание

Ангелова, М. 2018. „Да лекуваш с кал: ‘Европейската’ балнеология и калолечението в България през първата половина на XX в.“ *Балканистичен форум*, 2: 112–134. ISSN 1310-3970.

Студията изследва развитието на балнеологията и калолечението в България през първата половина на XX век като част от модерните медицински представи за природолечение, профилактика и възстановяване на тялото. Основният въпрос е как практики, свързани с природни ресурси и местен лечебен опит, са преобразувани в научно легитимирана медицинска специалност.

Проследени са европейските влияния, професионалната подготовка на лекарите и опитите за системно изследване на минералните води и лечебната кал. Медицинската експертиза класифицира природните ресурси, определя показанията за лечение и създава стандартизирани процедури. Особено внимание е отделено на изграждането на курорти и лечебни институции и на връзката между медицината, държавната политика и туризма.

Изследването показва как калолечението се превръща в пресечна точка между природна среда, експертно знание, икономически интереси и културни представи за здравето. Чрез неговата история са разкрити по-широките процеси на професионализиране на медицината и превръщане на профилактиката и възстановяването в част от модерната култура на здравето.

26. Публикувана глава от колективна монография

Ангелова, М. 2007. „Село Церово – неспокойни летописи в XX в.“ и „Селата в градската община. Обществено-институционалната динамика в с. Струмски чифлик и с. Грамада (1912–1945).“ В: М. Пискова, К. Попова, М. Ангелова и Н. Муратова (съст.), *Виртуална Горна Джумая. Минало и културно разнообразие на община Горна Джумая/Благоевград*. Благоевград: Югозападен университет „Неофит Рилски“, 295–318, 347–383. ISBN 978-954-680-433-4.

Публикацията включва две изследвания, посветени на историята на села, включени в административното и социалното пространство на Горна Джумая/Благоевград. Чрез случаите на Церово, Струмски чифлик и Грамада са проследени локалните измерения на политическите, демографските и институционалните промени през първата половина на XX век.

„Село Церово – неспокойни летописи в XX в.“ реконструира историята на местната общност през поредица от политически преломи, военни конфликти и социални трансформации. Чрез архивни документи, местни хроники, периодичен печат и устни свидетелства официалният разказ е съпоставен с начина, по който събитията са запомнени и предавани в общността.

„Селата в градската община“ разглежда Струмски чифлик и Грамада, чието развитие е тясно свързано с разрастването на Горна Джумая. Анализирани са административното им включване в градската община, промените в населението, изграждането на местни институции и отношенията между селските общности и градския център.

Двете изследвания използват локалната история като перспектива към по-големи обществени процеси. Селата са представени не като периферни приложения към историята на града, а като

самостоятелни социални светове, участващи активно в преобразяването на регионалното пространство.